

TASARIM
KÜLTÜRÜ
DERGİSİ

24 TL
2020/03-04

A R R E D A M E N T O
MİMARLIK

MARTNİSAN

**SOVYET
DEVİRİMİ'NDE
BİR SANAT
VE TASARIM
DENEYİMİ:
VKHUTEMAS
100 YAŞINDA**

**ANMA:
BARAN İDİL**

**JAMES
SIMON
GALERIE,
BERLİN**

**SÖYLEŞİ:
CEVDET EREK**

INOUT

**ODUNPAZARI
MODERN
MÜZE:
KUMA VE
IKEGUCHI**

ISSN 2536-4952

03-04

9 772536 495001

İçindekiler

339

Mart-Nisan 2020

Odunpazarı Modern Müze 34.

Anma:
Baran
İdil
38.

6 Öngörünüm
**Mimarlık Bağlamında Pompidou ile
Mitterrand'ın Trump ve Benzerlerinden
Ne Farkı Var?**

8 Haber / Ürün

14 Haber / Sanat

16 Haber / Mimarlık

18 Gündem / Tasarım
“Cars”: Modern Dünyayı
Hızlandırmak

22 Gündem / Tasarım
**“Herbert Bayer:
Bauhaus Master”**

26 Gündem / Mimarlık
**“Building a new New World”:
Rus Mimarlığında Amerikanizm**

30 Gündem / Tasarım
**“bauhaus imajinista:
Uzaklarda. İstanbul”**

34 Ağacın İzinde
**Kengo Kuma ve Yuki Ikeguchi ile
Odunpazarı Modern Müze Üzerine**

Mimari tasarımı Kengo Kuma and Associates'e (KAAA) ait olan OMM - Odunpazarı Modern Müze, 2019 Eylül ayında Eskişehir'de ziyarete açıldı. Müzenin hikayesini, KAAA ortakları Kengo Kuma ve Yuki Ikeguchi anlatıyor.

38 Anma
**Baran İdil'in Ardından
(1934 -2019)**

Mimar ve kent plancısı Baran İdil'i yitirdik. Bir grup dostu bu ilginç ve yaşam sevinciliyle dolu insanı kısa metinlerle anıyorlar.

44 Opus Caementicium
James-Simon-Galerie: Sadelikle Süslenmiş

Bu sayıdan başlayarak, Çimento Endüstrisi İşverenleri Sendikası'nın (ÇEİS) katkılarıyla günümüzde betonun nitelikli kullanımını örnekleyen projeleri ele alacağız “Opus Caementicium” başlıklı yeni bir bölüme yer veriyoruz. Bu dizinin ilk yazısında David Chipperfield'in tasarladığı James-Simon-Galerie'yi Saitali Köknar değerlendiriyor.

ARREDAMENTO
MİMARLIK

ISSN 2536-4952
Sayı 339 Mart-Nisan 2020
Fiyatı 24 TL
Ulusal Süreli Yayın
İki Aylık Mimarlık ve Tasarım Kültürü Dergisi

YAYIN
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Banu BİNAT
Yayın Koordinatörü
Uğur TANYELİ
İletişim Koordinatörü
Neslihan ŞİK

Editör
Sibel SENYÜCEL
Yardımcı Editör
K. Bilge ERDEM
Neslihan İMAMOĞLU
Grafik Uygulama
Gül DÖNMEZ

İletişim ve Reklam
Müşteri İlişkileri Yönetmeni
Teoman COŞKUN

Müşteri Temsilcisi
Ayşegül TUĞTEPE

teoman@binatdanismanlik.com
Tel: 0212 259 90 79

Tema: Vkhutemas 56.

James-Simon-Galerie 44.

Söyleşi:
Cevdet
Erek
50.

INOUTarchitettura
104.

50 Söyleşi

Cevdet Erek'le

“Bergama Stereo”nun Üç Durağı

Cevdet Erek, “Bergama Stereo”yu önce Almanya’nın Bochum kentinde, ardından da Berlin’de kamuya sundu. Bergama Sunağı’ndan yola çıkarak onunla mimari ve işitsel bir diyalog kuran bu yerleştirmenin bir başka sunumu 27 Şubat-9 Ağustos 2020 tarihleri arasında “Bergama Stereotip” adıyla Arter’de gerçekleşiyor. Tolga Tüzün bu işi mimarlık ve müzik arakesitinde Erek’le konuştu.

56 Tema

Proleter Devrimin Gölgesinde

Bir Sovyet Deneyimi: Vkhutemas

Tema, Moskova’nın Ekim Devrimi sonrası hararetiyle 1920’de kurulan ve 1930’larda, Stalin’le birlikte ideolojik kabul gören Sosyalist Gerçekçilik süresince sonlanan kısa ömrü boyunca, Bauhaus’a eşdeğer ve onunla aynı doğrultuda “Modern Mimarlık ve Şehircilik”

adına önemli bir mirası üreten Vkhutemas’ın tarihsel izdüşümlerini günümüz dağarcığı ile bir kez daha tartışmaya açıyor. Güven Arif Sargın’ın konuk editörlüğünü üstlendiği ilk bölümde; emek-sermaye çelişmesine odaklanan 20. yüzyıl avangart hareketleri ve ilintili özgürleştirici programları sorgulayan makaleler yer alıyor. Tema kapsamında ayrıca; Vkhutemas’ta çalışmış öğretim üyelerinin yaklaşım ve çabalarının kuramsal temellerini örnekleyen tarihsel metinler sunuluyor; 20. yüzyılda sanat, tasarım ve mimarlık alanlarında önemli devrimsel rol oynamış bir grup yüksek okul ile dönemin Sovyet tasarım ve mimarlık yayınlarından bir seçki de tanıtılıyor.

104 Mimarlık

INOUTarchitettura

Ferrara, İtalya

Mario Benedetto Assisi ve Valentina Milani tarafından Ferrara’da kurulan INOUTarchitettura, peyzaj ve mimarlık

odağında üretim yapan çokdisiplinli bir stüdyo. 2007’de başlayan ortaklıklarını 2012’den bu yana INOUTarchitettura çatısı altında sürdürüyorlar.

109 Düşünce

TOKİ İznik Sosyal Konutları ve Uğur Tanyeli’nin Yorumları Üzerine Kısa Notlar

Ahmet Yılmaz’ın, geçen sayımızdaki TEMA dosyasının metinlerinden biri olan “Güncel Mimarlıkta Bunalım: Türkiye’de ve Dünyada”yı tartışan ve eleştiren yazısı, tasarımcıların İznik Sosyal Konutları projesini ortaya koyarken dayandıkları görüş ve amaçlarını açıklıyor.

112 Yayın

Soviet Design: From Constructivism to Modernism. 1920-1980; Dikey Dünya: Uydulardan Sığınaklara; Sanat İlkelerine Göre Kent İnşa Etmek.

Yayın Kurulu

Prof.Dr. Ali Cengizkan (TED Üniversitesi)

Prof.Dr. Arzu Erdem (Kadir Has Üniversitesi)

Prof.Dr. Arda İnceoğlu (MEF Üniversitesi)

Prof.Dr. Ayşen Savaş (ODTÜ)

Prof.Dr. Ayşe Şentürer (İTÜ)

Prof.Dr. Uğur Tanyeli (İstanbul Şehir Üniversitesi)

Prof.Dr. Ahmet Tercan (MSGSÜ)

Dergi Konsept Tasarımı

Emre ÇIKINOĞLU, BEK Tasarım

Kapak Tasarımı

Bülent ERKMEN

Kapak Prodüksiyon

BEK Tasarım

Kapak Fotoğrafi

Emre ERKMEN

Kapak Uygulama

Barış AKKURT, BEK Tasarım

Baskı: 12matbaa

Nato Caddesi 14/1 Seyrantepe

Kağıthane / İSTANBUL

Tel: 0212 281 25 80

Sertifika No: 33094

Yönetim: Binat İletişim & Danışmanlık
Barbaros Bulvarı, Dörtüzlü Çeşme Sokak,
Güneş Apartmanı, No:2 D:7 Kat:6 34353
Beşiktaş / İSTANBUL

Telefon: +90 212 259 90 79

E-posta: info@binatdanismanlik.com

Abonelik ve Dağıtım

Sinem YILMAZ

abone@binatdanismanlik.com

Tel: 0212 259 90 79

www.arredamentomimarlik.com

www.binatdanismanlik.com

Arredamento Mimarlık Dergisi’nde yayınlanan yazılardan alıntı yapmak kaynak belirtmek kopyula serbesttir. Yazılardaki düşünceler yazarlarına ait olup Arredamento Mimarlık Dergisi’ni bağlamaz. Reklamlar reklam verenin sorumluluğundadır. Arredamento Mimarlık Dergisi reklamlarda verilen bilgilerden dolayı sorumlu tutulamaz.

BİNAT İLETİŞİM
& DANIŞMANLIK

Proleter Devrimin Gölgesinde Bir Sovyet Deneyimi: Vkhutemas

1919-1933 yılları arasında işlevini üç ayrı şehirde -Weimer, Dessau, Berlin- sürdürmek zorunda bırakılan ve fakat etkisi günümüze değin farklı coğrafyalarda süregelen *Staatliches Bauhaus*'un Modern Mimarlık tarihyazımındaki yeri hepimizin malumu; Bauhaus'un kuruluşunun 100. yılı gerekçesiyle neredeyse festiv bir niteliğe dönüşen akademik programlar, "yapı okulu"ndan çok daha fazlasını imleyen bu paradigmatic oluşumun arka planında, Modern Mimarlık üretiminin siyasi ideolojisini barındıran entelektüel bir derinlik olduğunu da gözler önüne seriyor. Bütün bunlara karşın, dönemin iktisadi ve içtimai bağlamları göz önüne getirildiğinde Bauhaus'a başat başka oluşumların da Modern Mimarlığın entelektüel karmaşıklığına katkıda bulunduğunu biliyoruz -her ne kadar, Bauhaus kadar tarihyazımında ayrıcalıklı bir yer edinemeseler de.

Bu perspektifle dosyamız, Bauhaus'la dönemdaş ve hatta neredeyse düşünsel anlamda içiçe geçmiş ve fakat ideolojik zeminde keskin bir duruş sergilemesi nedeniyle ayrışan önemli bir mimarlık ortamına ayrıldı: 1917 sonrası kurumsallaşarak Proleter Devrimi kutsayan; salt semiyolojik vasitelerle değil, sosyalist toplumsallığı ve onu kapitalist üretim rejimi ile bütünleşik kodlar ve koşullardan ayrıştırmayı hedefleyen, "sanat, mimarlık ve şehircilik okulu" Vkhutemas'ın farklı veçheleriyle tahlilini amaçlıyoruz. Moskova'nın Ekim Devrimi sonrası hararetiyle 1920'de kurulan

ve 1930'larda, Stalin'le birlikte ideolojik kabul gören Sosyalist Gerçekçilik süresince sonlanan kısa ömrü boyunca, Bauhaus'a eşdeğer ve onunla aynı doğrultuda "Modern Mimarlık ve Şehircilik" adına önemli bir mirası üreten Vkhutemas'ın tarihsel izdüşümlerini günümüz dağarcığı ile bir kez daha tartışmaya açan; dolayısıyla, emek-sermaye çelişkisi üzerine odaklanan 20. yüzyıl *avangart* hareketleri ve ilintili özgürleştirici programları sorgulayan makaleler, Bauhaus'la birlikte eşzamanlı okumaların önemine özellikle dikkat çekiyor.

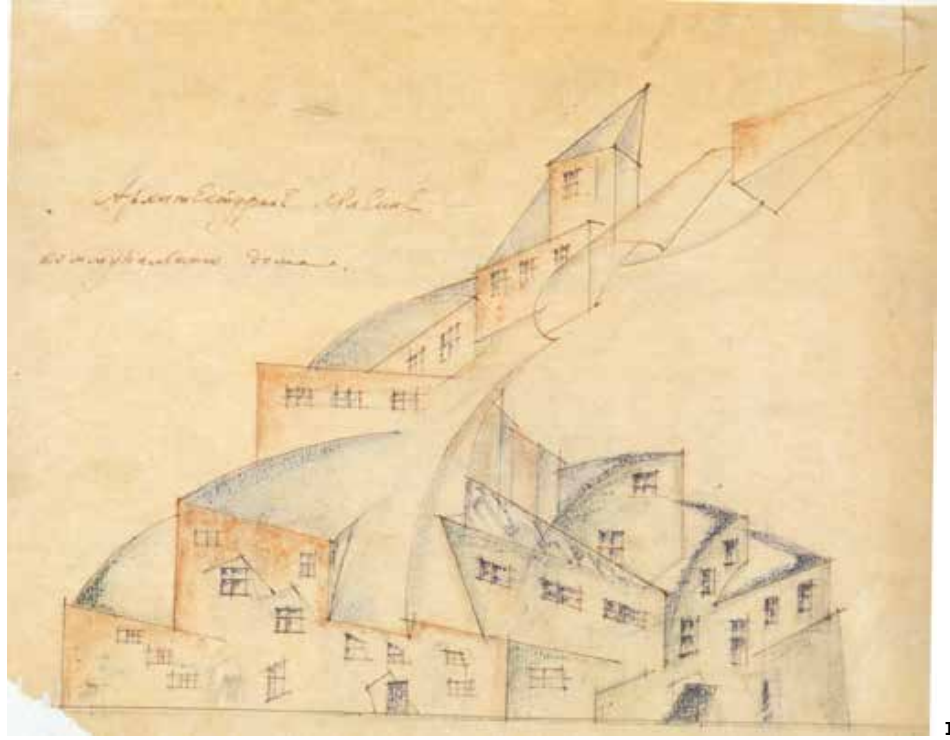
■ Konuk Editör: *Güven Arif Sargın, Prof.Dr., ODTÜ Mimarlık Fakültesi.*

Not: Bu Tema'da geçen Rusça sözcüklerin yazımında, Anglosakson ülkelerinde yaygın biçimde geçerli olan transkripsiyon sistemi kullanılmamış ve Türkçe okunuşları dikkate alan bir yazım yeğlenmiştir. Örneğin, Anglosakson yazımındaki *kh* kullanılmaya devam edilmiş ancak *ch* "ç", *sh* "ş", *zh* "j", *shch* "şç" olarak yazılmıştır. Vurgu tanımlayıcı apostrofa ise hiç yer verilmemiştir.

Rasyonel Formdan Endüstrileşen Konuta: Rasyonalist ve Konstrüktivist Yaklaşımlar Başlarken Konut Özgürleştirir mi?

Sıla Karataş Başoğlu ■ Şerif Gören-Zeki Ökten filmi 1979 yapımı *Almanya Acı Vatan*'ı işçi filmlerine meraklı kimseler iyi bilir. Film, Türkiye'den Almanya'ya işçi göçünü ve göçmen sorununu anlatan önemli bir yapımdan öte, konutun modern gündelik yaşamdaki konumunu artan şiddette rahatsız ederek gösterir. Filmde tekrarlayan sekanslarla aynı evi paylaşan kadın işçilerin barınma ve çalışma eylemlerine bağlı hızlı ve mekanik gündelik yaşam rutinini izleriz. *Istisnasız her iş günü çalar saatle uyanma - hazırlanma - fabrikaya gitmek için metroya koşuşturma - öğle molası haricinde fabrikada montaj hattının başında aynı işlemi durmaksızın tekrarlama - metroyla eve gelip yorgunluktan yığılma* düzeninde tekrarlanan bu döngü, modern toplumun endüstriyel üretim rejiminin, yani Fordizm'in gündelik hayat ve insan üzerindeki otomasyon ve yabancılaştırma etkinliğini en yalın haliyle anlatır. Filmin sonunda işçi kadın yabancılaşmayı kırar; daima daha fazla verimlilik için yürüyen montaj hattının vücudu, akli ve benliği üzerindeki kontrolüne dayanamayıp makinelerin ortasında aklını yitirir.

İşçi kadınlar Avrupa'nın bağrında, ısıltılı büyük kent Berlin'de yaşamaktadır; daha çok para ve daha nitelikli bir hayat için göçmüşlerdir. Ancak parkları, nehri ve eğlence mekanlarıyla koca kentteki gündelik hayat deneyimleri çoğunlukla fabrikada ve evde geçirdikleri, mekanik düzenini kıramadıkları zamandan ibarettir. Endüstriyel üretime adanmış emek-zaman haricinde, daha çok endüstriyel verimlilik için işçinin kendini yeniden üretmesine adanmış "boş" zaman, yani bireysel ve kolektif ihtiyaçların giderilmesi için harcanan mesai-sonrası ya da haftasonu zamanı. Aslında, yaşamı sürdürmeye ilişkin zorunlu eylemler haricinde, bugün en

1 Nikolay Ladovski, "Komünal Konut", 1920 (Wikimedia Commons).

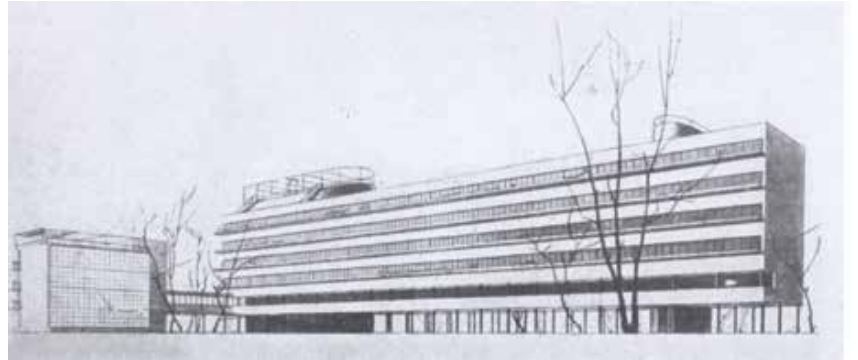
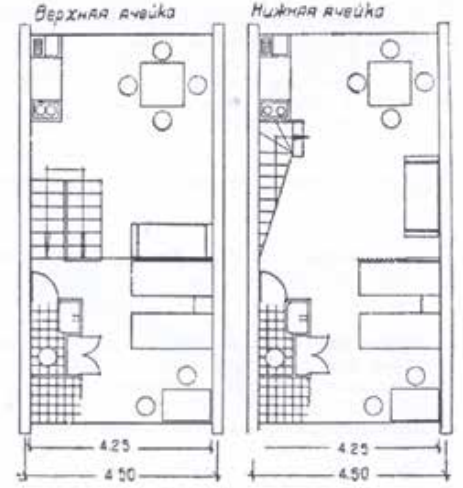
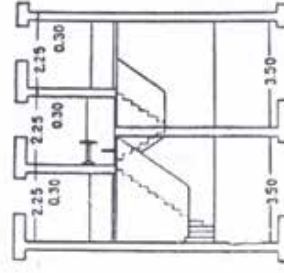
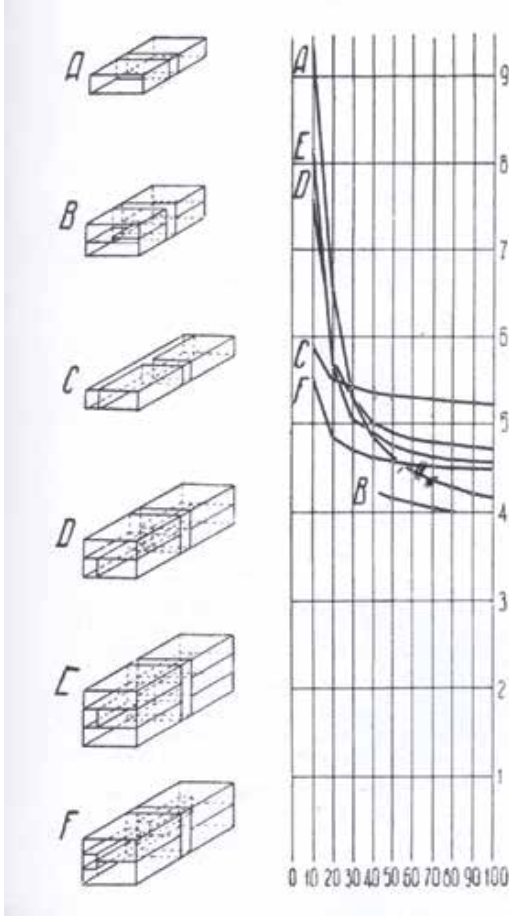
yalın ve şiddetli haliyle yaşadığımız gibi, alışverişe harcanan tüketim zamanı.

Modern konut, Fordizm'de ve halen Post-Fordizm'de, işçinin her yeni gün üretime artan verimle katılabilmesi için gereken kendini yeniden üretme etkinliği için harcadığı "boş zaman"ın en yaşamsal mekanıdır. Bir mimari tip olarak konut değil, ama konut sorunu modern ve kentli bir olgudur. 19. yüzyılın Charles Fourier ve Robert Owen gibi ütopyacı-sosyalistlerinin kır-kent çelişmesini çözmek üzere tasavvur ettikleri, kırsalda endüstriyel üretime dayanan ve kendine yeterli işçi yerleşkeleri ya da paternalist fabrika-kentlerdeki (*company town*) işçi konutları haricinde, Türkçe'de andığımız biçimiyle toplu konut ya da sosyal konut modern kente özgüdür. Endüstrileşmeye bağlı kır-kent çelişkisinden ve işçi göçünden doğan konut sorunu ve toplu konut yapıları ve yerleşkeleri, sadece modern kapitalist toplumun ve kent planlamasının değil, endüstriyel üretimden güç alan modern sosyalist toplumun ve sosyalist planlamanın da sorunu olmuştur.

Bazı araştırmacılar tarafından işaret edilmiş ve başkalarının hala fazla materyalist bir tez olarak görünmekle beraber, modern planlama ve mimarlık pratiğinin modern gündelik yaşamın rasyonel ya da işlevsel örgütlenmesi üzerine arayış ve denemelerin kümülatif birikimi olduğunu söyleyebiliriz. 19. yüzyılda hızlı endüstrileşme ve kentleşme olgusunun doğumundan bugüne sağlık ve hijyen başta olmak üzere modern kent ve konut

söylemine ilişkin kavramlar, kentsel mekanda üretime dayalı yaşamsal etkinliği mümkün kılmak temelinde gelişmiştir. Buradan yola çıkarak, gündelik yaşamın kurucu ve yeniden üretici mekansal aracı olarak konutun, özellikle toplu konutun modern mimarlık kuramı ve pratiğinin örneğini belirleyen öncü mimari sorunsal olduğunu iddia edebiliriz. Öyle ki; rasyonel, standardizasyon, prefabrikasyon, modüler tasarım gibi aslında seri üretime ait modern mimarlık kavramları, konut dışındaki ve tarih boyunca süregelen diğer mimari tiplerden ziyade, modern konutun tasarımı ve inşası için arayışlar sonucu mimarlık literatürüne girmiştir. Bu arayış, 1920'lerin kurumsal mimarlık pratiğinde karşılık bulmuş; CIAM mimarlarınca uluslararası modern mimarlık buluşmalarında ve Avrupa'da Bauhaus ile Sovyetler Birliği'nde Vkhutemas gibi tasarım okullarında örgütlenen mimarlık kuramı ve pratiğiyle şekillenmiştir. Modern konut mimarlığı ise, kapitalizmde ve sosyalizmde, modern üretim rejimi ve gündelik yaşam ilişkisinden beslenmiştir.

Bu ilişkinin ölçeğini, katmanlarını ve biçimlerini anlamak için modern kapitalist üretim rejimi, yani Taylorizm ve Fordizm ile modern mimarlık pratiğinin kurduğu bağa bakmak gerekir. Taylorizm, 1900'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nde Frederick Winslow Taylor tarafından geliştirilen ve endüstriyel

2 Konut tiplerinin ekonomik verimliliği için diyagram, Stroykom RSFSR, 1928-29 (Ginzburg, Zhilischche, Gostroizdat, 1934).

3 Standart konut birimi (Tip F), Stroykom RSFSR, 1928-29 (Ginzburg, 1934).

4 Narkomfin'e model olan "geçiş tipi" komünal konut bloğu eskizi, Stroykom RSFSR, 1928-29 (Ginzburg, 1934).

üretimde zamana dayalı verim artırmaya ilişkin bir metot olmakla beraber, Fordizm ile beraber Avrupa'da ve Sovyetler Birliği'nde modern mimarlığın kurucu kavramlarını ve etkinliğini yönlendirmiştir. Taylor'ın kuramını otomotiv endüstrisine uygulayarak endüstriyel montaj hattını geliştiren Henry Ford'un çalışma, barınma ve tüketme eylemleri arasındaki ilişkiye bağlı örgütlediği 8 saatlik iş günü kurgusundan doğan kitle toplumu modern planlama ve mimarlık pratiğinin hedef kitlesini oluşturmuş; yerleşkesi, bloğu ve yaşam birimi ile konut üretimi ise mimarlık pratiğinin en yaygın etkinlik alanı olmuştur.

Peki böyle bir materyalist okuma, kapitalizmde etkinlik göstermiş modern mimarlığın toplumu özgürleştirici söylem ve pratiğini hiçe mi sayar? Özellikle 1920'ler Weimar Cumhuriyeti'nin Berlin'inde ve Frankfurt'unda ya da Kızıl

Viyana'da kitlesel ölçekte gerçekleştirilen işçi konutu üretiminde olduğu gibi, okul ve kurumlarıyla Avrupa'daki modern mimarlık pratiği devrimci bir etkinlik değil midir? Endüstri ve teknolojinin sağladığı hızlı ve düşük maliyetli üretim ile kentte üreten toplumun acil barınma ihtiyacına nitelikli yanıt vermek ve gündelik yaşam kalitesini artırmak üzere örgütlenmiş modern mimarlık pratiği, dönemin üretim rejiminden beslenmiş olsa dahi, mimarlık kuramı ve pratiğinin seyrini değiştirdiği ve yeni toplumun yaşam biçimini tanımladığı ölçüde devrimci bir deneyimdir.

Ancak Sovyetler Birliği'nin modern mimarlık pratiğinin belgelenmesine yıllarını vermiş Magomedov'a göre, 1920'lerin modern mimarlık kuramı ve pratiği üzerine Avrupa ülkelerine yoğunlaşan mimarlık tarihyazımı, Sovyetler Birliği'nin modern mimarlığın inşasındaki rolünün küçümsenmesine yol açtı. Modern kapitalizmin temeli endüstrileşme, Sovyetler Birliği'nde komünist toplumun inşası için bir *conditio sine qua non* idi. Beş yıllık planlarla örgütlenen yoğun endüstrileşme etkinliği ve Taylorist bilimsel yönetim metoduna dayanan üretim rejimi, endüstriyel üretim ve barınma mekanlarına dayanan yeni gündelik hayatın kurulumu için mimari inşa tekniklerinde rasyonelleşme ve

standartlaşmayı, rasyonel form ve strüktür arayışını ve modüler tasarım anlayışını beraberinde getirdi. Seri konut üretimi ve yeni konut tiplerinin geliştirilmesi kent merkezlerinde ya da yeni kentlerde işçi kitlesini barındırma probleminin yanında, yeni toplumun kurucu ögesi olan işçilerden yeni insanın yaratılması için öngörülen acil ihtiyaçlardan biriydi. Sovyet komünal konutu (*dom-kommuna*), modern kent planlaması ve mimarlığın paradigması olan işlevsellik arayışının ürünü olarak üretken ve ortak mülkiyete dayalı kolektif bir yaşamın kurucu unsurlarından biri oldu. Komünist toplumun fabrikadan komünal konuta uzanan ve emek-zamanın minimizasyonu denkleminde dayanan yeni üretim rejimindeki gündelik hayat deneyiminde, konut biriminin rasyonelleştirilmesi ile bireysel domestik emeğin minimuma indirilmesi ve kolektif emeğin artırılması hedefleniyordu. Devrimin ilk yıllarında rasyonalist ve konstruktivist sanat ve mimarlık etkinliğiyle oluşturulan ve konutu modern bireyi kapitalist üretim ilişkileri ve mülkiyete dayalı domestik bağlardan özgürleştirmenin mekanı olarak yeniden tanımlayan bu birikim, modern mimarlık söylemi ve pratiğinde etkin oldu ve devrimden heyecan duyan Avrupalı modernist mimarların etkinliğinden beslendi.

Devrim ve form: Sanat için mi, toplum için mi?

Sovyetler Birliği'nde yeni kentlerden fabrikalara, işçi kulüplerinden komünal konutlara uzanan avangart mimarlık deneyimi, komünist toplumun inşası için yeni sanat formları üzerine gerçekleştirilen kolektif arayıştan bağımsız ele alınamaz. Devrimin ilk yıllarında mimarlık adına yeni bir imge yaratma (*obraz*), yani bir araç olarak formun ideolojik anlam ile yeni sanatsal ve mimari dili kurma çabası sanat ve teknolojinin entegrasyonu arayışına temellendi. Resmin, heykelin ve mimarinin sentezi bu yeni sanat dilinin inşası adına farklı tarafların tartışmalarının odağı oluşturuyordu. Rasyonalist ve konstrüktivist mimarlığın öncülerini çıkaran bu arayış program ve manifestolarla birbirini ilga eden ve doğuran kurumlar bünyesinde örgütlenmiştir. Eğitim ve Sağlık için Halk Komiserlikleri bünyesinde kurulan ilk mimarlık bürolarının ardından, sanat ve mimarlık eğitiminin devrimcileştirilmesi için avangart sanatçı ve mimarlarca devrim öncesinin eğitim kurumları içinde dönüşüm başlatılır. İşçi sınıfının çalışma, barınma ve boş zaman etkinliklerinden oluşan gündelik yaşamının güzel sanatlar ve tasarım aracılığıyla dönüştürülmesinin ve devrimcileştirilmesinin öncüsü olan Vkhutemas, Birinci Devlet Serbest Sanat Stüdyoları ve İkinci Devlet Serbest Sanat Stüdyoları (SGKhM) öğrencilerinin, sanatsal formda klasisizmin reddi için örgütlenmesi sonucu ortaya çıkar. 1920'de kurulan ve 1927'ye dek Vkhutemas (Devlet Yüksek Sanat ve Teknik Atölyeleri) adıyla, 1927-1930 yılları arasında Vkhutein (Devlet Yüksek Sanat ve Teknik Enstitüsü) adıyla etkinlik gösteren kurum, Sovyetler Birliği'nde ortaya çıkan rasyonalist ve konstrüktivist deneyimi örgütlemiştir. Moskova Mimarlık Örgütü'nün (MAO) ardılı olan, El Lissitzki ve Ladovski gibi rasyonalist sanatçı ve mimarların örgütlediği ASNOVA (Yeni Mimarlar Derneği) ile Aleksandr Rodçenko ve Moisei Ginzburg gibi konstrüktivist sanatçı ve mimarların örgütü OSA (Çağdaş Mimarlar Birliği), Vkhutemas bünyesinde iki yaklaşımın eğitim programlarını uygulamıştır.

Öte yandan, 1920-24 yılları arasında aktif olan Inkhuk (Moskova Sanat ve Kültür Enstitüsü) solcu sanatçı ve tasarımcıları biraraya getiren ve Sovyet avangart sanatında ve mimarisinde öncü kuramsal akımların geliştirildiği, mimaride Rasyonalizm ile Konstrüktivizm tartışmalarını başlattığı ve Vkhutemas'ın kurulmasında etkili olan kurumdur.

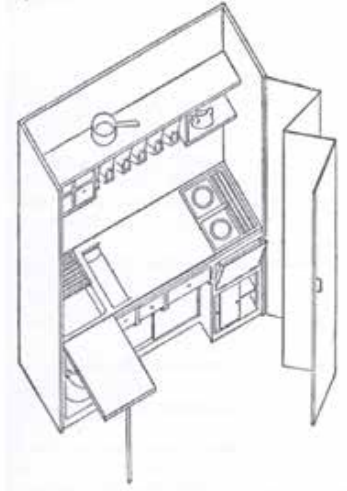
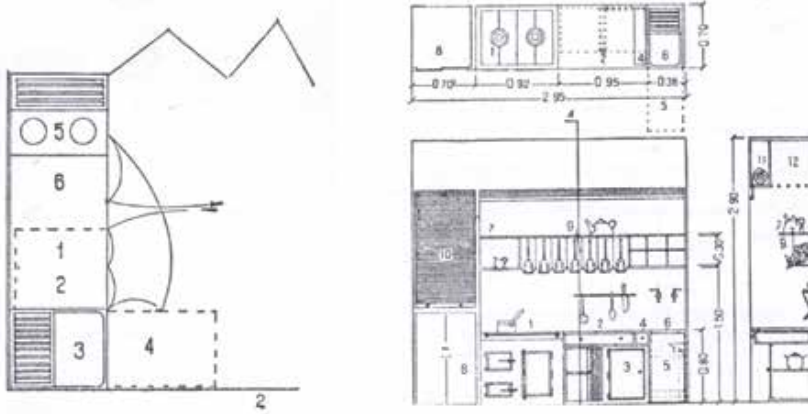
1920'lerin başat iki akımı Rasyonalizm ve Konstrüktivizm, Kandinski'nin Anıtsal Sanat, Rodçenko'nun Nesnel Sanat, Osip Brik'in Üretim Sanatı gibi kavramlarının taraftarları olan sanatçılar ve mimarlar arasındaki tartışmalar ile Magomedov'un deyişle "doktriner bir merkez" olan Inkhuk'ta şekillenir. Kandinski sentetik yeni sanatın geleceğini zaman odaklı dans, müzik ve şiir gibi sanatlarla ilişkilendirme ve bunların dinamik entegrasyonunda ararken, Rodçenko ve ekibi mimarlık ve heykel gibi mekan odaklı sanatlarla etkileşimin yeni nesnel sanatı yaratacağını savunur. Kurum bünyesinde özellikle Üretim Sanatı yaklaşımı, yeni sanat formlarının ancak yeni toplumun acil ihtiyaçlarını karşıladığı ölçüde devrimci olabileceğini savunur. Bu grup sanatın işlevselliği üzerinde durur ve işçi sınıfının endüstriyel üretimle bağını kuracak gündelik yaşam araç-gereçlerinin tasarımı ve üretimi üzerine yoğunlaşır. 1921'de Kandinski'nin ayrılmasıyla Rodçenko Inkhuk'un başına geçer ve kurumda Nesnel Sanat taraftarları egemen olur. Fakat Nesnel Analiz Çalışma Grubu'nda gene 1921'de kompozisyon ve inşayla ilişkili kavramlar ve bunları ayıran temeller üzerine ortaya çıkan bir tartışma rasyonalist mimarlar ve konstrüktivist ressamların form üretimi üzerine gelecek yönelimlerini belirler. Sonunda Ladovski'nin öncülüğünde rasyonalist mimarlar ve Rodçenko'nun öncülüğünde Aleksey Gan ve Varvara Stepanova gibi konstrüktivist ressamlar kurumda iki ayrı çalışma grubu oluştururlar. Aleksandr Vesnin Inkhuk üyesi olmakla beraber bu ayrışmanın sırasında iki tarafa da yanaşmaz. Bu ayrışmanın ardından ASNOVA üyesi Ladovski mimari Rasyonalizm'in lideri, OSA üyesi Vesnin ise Ginzburg ile beraber mimari Konstrüktivizm'in lideri olacaktır.

Rasyonalistler ve konstrüktivistler arasındaki en temel ayrım kompozisyon ve inşa, başka bir deyişle mekan ve strüktür üzerine temellenir. Ladovski ve taraftarları yeni sanat formunun ancak psikolojik algıya dayalı mekan kompozisyonu ile oluşturulacağını savunurken, konstrüktivistleri formu iki boyutlu görselliğiyle ele almakla ve böylece formun mekan, işlev ve malzemeye ilişkin mimari karakterini gözardı etmekte suçlarlar. Sloganları "yaşam formlarının üretimi" olan konstrüktivistler içinse rasyonalist form soyuttur ve toplumun ihtiyaçlarına yanıt üretme potansiyelinden uzaktır; ancak strüktürün olanakları yeni toplumu inşa edecek potansiyele sahiptir. Öte yandan, iki grup da yeni toplumun inşası için sanatsal formun

endüstriyel form ile entegrasyonundan yananır; Vkhutemas'taki eğitim programlarında ayrışmalar da sanat ve mimarlık üretiminde endüstriyel aklın araçsallığını toplumu özgürleştirici bir unsur olarak görürler. Bu görünüşte zıt iki yaklaşımın konut ölçeğinde sosyalist yeni toplumun ve gündelik hayatın inşasında ortaklaştığı zemini ve modern mimarlıktaki öncü deneyimlerini anlamak adına Rasyonalizm'in lideri Ladovski ve Konstrüktivizm'in temsilcilerinden Ginzburg'un Vkhutemas'ta kuramsal olarak test ettikleri iki yaklaşımı okumak önemlidir.

Teknoloji ve işlev: Mekan mı önemli, strüktür mü?

Vkhutemas'taki eğitimci kadrosu ve programı mimarlık, endüstriyel tasarım ve güzel sanatların entegrasyonundan oluşur; mimarlıkta Zoltovski'nin Müfredat Komisyonu Stüdyosu, Golosov ve Melnikov'un Deneysel Mimarlık Stüdyosu ve Ladovski'nin başında olduğu Obmas (Birleşik Solcu Stüdyosu) olmak üzere üç ayrı kürsü vardır. Öte yandan okulda mimari, zanaat ve sanatın üretim adına beraber örgütlenmesi için yeni bir eğitim programı oluşturulması gündemdedir. 1921 Nisan'ında Obmas Rasyonalizm'in ya da Ladovski'nin ifadesiyle "ratio-mimarlık"ın ve mekansal algı psikolojisinin esaslarını ortaya koyan bir program ilan eder. Böylece Ladovski'nin öncüsü olduğu psikoanalitik tasarım ve üretim metodu, mekan disiplini adı altında Vkhutemas müfredatına getirilir. Bu yaklaşıma göre, formu oluşturan öğeler sırasıyla mekan-birim-inşa'dır ve mekan strüktürden önce gelir. Mekan, öncelikle bireyin psikolojik ve fizyolojik algısıyla tanımlanır; mekan tanımı için gereken nesnel kritere ise form üzerine bilimsel araştırma yoluyla ulaşılabilir. Bu araştırma yöntemi şöyle işler: Stüdyoda önce soyut bir kompozisyon geliştirilir; sonra bu kompozisyonel probleme dayalı gerçek bir nesne üretimi üzerine çalışılır. Her seferinde basit bir kompozisyonun karmaşık bir tasarım problemine doğru bir izlek takip edilir. 1927'de Vkhutemas Vkhutein'e dönüşürken, Ladovski'nin Vkhutemas'ta psikoanalitik tasarım metodunu uyguladığı Temel Tasarım Stüdyosu, Psiko-teknik Araştırma Laboratuvarı adını alır. Psiko-teknik metot, Ladovski'nin ifadesiyle, "rasyonel estetiğe dayalı mimari prensiplerin bilimsel karşılığıdır". Böylece Ladovski mimari tasarımı bilimsel bir metoda dayandırmış; mimari form ve kütle ilişkisini rasyonelleştirmiştir. Bu tasarım yöntemi, Magomedov'a göre mimaride problem çözme yetisini geliştirmiştir.

5

6

5 Rasyonelleştirilmiş mutfak çalışmasına dayanan standart dolap-mutfak önerisi, Stroykom RSFSR, 1928-29 (Ginzburg, 1934).

6 Magnitogorsk işçileri için tek-odalı konut biriminin montajı, Gosplan RSFSR, 1929 (Ginzburg, 1934).

Konut kuramında olduğu kadar üretiminde de etkin rol alan Ginzburg'un aksine, Ladovski eğitimci ve kuramcıdır. Diğer rasyonalistlerin konut ölçeğindeki mimari pratiğinin yanında, kendisinin ne konut üretiminde ne de mimari pratikte kaydadeğer bir etkinliği yoktur; fakat Sovyet komünal konutu fikrine öncülük etmiştir. İlki 1919'daki "Komünal Konut" olmak üzere 1919-21 aralığında konut üzerine birtakım eskizler üretir. Ladovski hakkında en çok referans verilen bu kağıt mimarlığı, bir komünal konut yapısı ya da yerleşkesinin mimari ifadesi olmaktan ziyade konut mimarlığında form ve mekan ilişkisini anlatır. Ladovski'nin ürettiği bu eskizler, mekanın kullanıcıyı yönlendirecek biçimde dinamik ve akışkan örgütlenmesi fikrine yaslanır (Resim 1). Zira Ladovski'ye göre "bireyin en yüksek teknolojik gereksinimi" mekanda yönünü bulabilmesidir; bu ise ancak rasyonel formun birey tarafından algılanan perspektif ve gerçek perspektif arasındaki ilişkiyi doğru geometrik kompozisyon ile kurabilmesi ile sağlanır. Yani yapının işlevi, bireyin doğru perspektifle kurgulanmış mekanda yönünü bulabilmesi ile tanımlanır; bu kurgu ise ancak formun rasyonalizasyonu ile sağlanır.

Rasyonalistlere göre işlevi form ve mekan organizasyonu yaratır. Ladovski yapının sadece işlevi yansıtmaması gerektiğini, aynı zamanda bir imge yaratması gerektiğini savunur. Rasyonalistler için bu geometrik imge, yani formlardan oluşan kütle, malzemenin ve strüktürel biçimlenmeden bağımsız olarak, soyut karakteri ile izleyeni (ya da kullanıcıyı) etkilemelidir. Yeni mimarlık, süslemesiz basit kütlelerden

oluşmalı, her bir kütlelin geometrik karakteristiğini tamamlayacak bir yöntem geliştirilmelidir; teknoloji ya da endüstri kütlelerin mimari araçlarla bir araya getirilmesini sağlayacak bu yöneme öncülük eder. Ladovski'ye göre modern teknoloji, ürettiği yeni malzemelerin ve strüktürel yöntemlerin görsel form estetiği yaratmasından ziyade hacim oluşturmaya ve mekansal örgütlenmeye katkısı ölçüsünde mimari bir potansiyele sahiptir. Ladovski'nin ifadesiyle "inşaatın temel prensibi minimum malzeme ile maksimum yapıya ulaşmaktır; bu ise mimarlığa bir şey katamaz". Öte yandan ratio-mimarlık teknik rasyonalite ve mimari rasyonalitenin entegrasyonundan oluşur; teknik rasyonalite işgücü ve malzeme ekonomisi prensibine dayanırken, mimari rasyonalite strüktürün mekansal ve işlevsel karakterine ilişkin algı ekonomisine dayanır. Aslında bu denklem, sosyalist konut kuramı, tasarımı ve inşasında rasyonalistler ve konstrüktivistler arasında endüstri ve mimarlık ilişkisinde kurulan ortak zemine işaret eder. Teknik rasyonalite ve mimari rasyonalitenin entegrasyonu modern mimarlığın olduğu kadar Sovyet yeni mimarlığının da beslendiği standardizasyonla sağlanır. Standardizasyon, endüstriyel form ve kütle için modern inşaat tekniklerini hızlandırır; diğer bir deyişle yeni insan kitlelerinin barınacağı komünal konutun mimari işlevi form ve kütlelin modern inşaat teknikleriyle seri üretimine dayanır.

Standardizasyon ve tip: Konut makine midir?

Modern mimarlık kuramına değinirken amnadan geçemediğimiz Le Corbusier'nin "Konut içinde yaşanacak bir makinedir" düsturu, form ve işlev arasındaki ilişkiyi göstermekten ziyade, modern konut ve endüstrileşme arasındaki ilişkiyi gösterir. Zira Le Corbusier konut ile uçak arasında bir analogi kurar ve bir problem olarak uçağın çözümünün ancak standartlar yoluyla sağlandığını, konutun ise bir problem olarak tanımlanmaktan uzak olduğunu ve konut üretimi için standartların oluşturulmadığını söyler. Makine ekonomidir ve barınma probleminin verilecek yanıt ancak ekonomi ile sağlanabilir. Uçak üretiminden mimarlık adına çıkarılacak ders ise, konut üretiminde standardizasyondur. Endüstriyel üretime dayanan Sovyetler Birliği'nde rasyonalizasyon ile standardizasyon merkezi planlama ile programlanır. 1921'de kurulan Devlet Planlama Komitesi ya da Gosplan, kuruluşun çözülüşe dek beş yıllık ekonomik planları hazırlar. Ülke çapında

endüstrileşmeyi programlayan ve Ekim 1928'de uygulamaya konulan Birinci Beş Yıllık Plan'ı takiben Sovyetler Birliği Ekonomi Kurumu'nun (RSFSR) Yapı Komitesi bünyesinde Ginzburg liderliğinde bir grup mimar konut inşaatının rasyonelleştirilmesi için model geliştirir ve standart konut tipleri üzerine çalışır.

Ginzburg, Sovyetler Birliği'nde konut sorununu devletin ürettiği yanıtlar açısından üç döneme ayırır. 1928-1929'da konut "saf bir ekonomik sorun" olarak ele alınır ve Ginzburg'un başında bulunduğu Stroykom RSFSR (Konut Standardizasyonu Departmanı) tarafından büyük konut blokları için plan şemalarının ve strüktürel çözümlerin standardizasyonu, seri üretilmiş prefabrike yapı elemanları ve endüstriyel üretimin sağladığı olanaklarla yeni malzeme ve renk kullanımları üzerinde durulur. Bu dönemde konut sorunu inşaat maliyetlerinin azaltılması ve sosyalist mülkiyetin tanımlayacağı yeni sosyalist konut tiplerinin oluşturulması önemsenir. Konstrüktivizm işlevsel bir inşaat yöntemi olarak ele alınır ve farklı konut tipolojileri inşaatın matematiksel rasyonalizasyonu ve strüktürel yöntemlerin ekonomik verimliliği üzerine temellendirilir (Resim 2,3). Bu departman Moskova, Sverdlovsk ve Saratov kentlerinde inşa edilecek "geçiş konutu" tipinde altı komünal konut projesi üretir (Resim 4). Bu tip çalışması, daha sonra Kiev, Kharkov, Bakü, Smolensk ve başka Sovyet kentlerinde de tekrarlanacaktır. Ardından 1929-1930 döneminde Gosplan RSFSR (Sosyalist Konut Departmanı) bünyesinde konut sorunu, hızlı endüstrileşme ve sosyalist kentlerin inşasına paralel olarak "daha teorik ve problem-odaklı" olarak ele alınır ve şematik çözümler üzerinde durulur. Bu dönem, Magnitogorsk ve Zeleny Gorod gibi endüstriyel üretime dayanan sosyalist kentlerin tasarlandığı dönemdir; konut tipolojileri sosyalist kent önerilerine paralel geliştirilir (Resim 6). 1931-1932 döneminde ise Giprogor RSFSR (Devlet Kent Planlama Enstitüsü) bünyesinde konut sorununa "pratik bir yaklaşım" benimsenir ve yeni yerleşkelerin inşasına yönelik endüstriyel çözümler ve konutun sosyal niteliği üzerinde durulur. Bu dönem yeni sosyalist kentlerin inşa edildiği dönemdir; inşaat tekniklerinin standardizasyonu ve hafif yapı malzemelerinin prefabrikasyonu, mahalle örüntülerinin ve yemekhane, çamaşırhane, kreş ya da işçi kulüpleri gibi kamusal hizmet donatılarının işlevsel çözümlüyle paralel olarak geliştirilir. Komünal konut yerine sosyalist konut tanımı sosyalist kent kavramına paralel olarak bu dönemde anılmaya başlanır.

Ginzburg'a göre, inşaatın endüstrileşmesini sağlamış olan kapitalizmin kendi iç çelişkileri sebebiyle endüstrileşen inşaat sürecinde ustalaşmak ve bu etkinliği mimarlık pratiğine içkin kılmak mümkün değildir; ancak sosyalist inşaat süreci sosyalizme içkin diğer ilerici inşaat süreçleriyle paralel olarak mimarlığı yapıların endüstriyel üretim sürecinde usta ve etkin kılar. Ginzburg ve konstrüktivistler için makine ya da endüstri, mekanın işlevsel organizasyonuna ilişkin bir araçtır. Makine ile fabrika arasında iki aşamalı bir analogi kuran Ginzburg, endüstriyel üretimde iş akışının örgütlenmesi ile konutta yaşam akışının örgütlenmesini birbirinden ayırdetmez. Konstrüktivistlerin "işlevsel yaratıcılık yöntemi" olarak adlandırdıkları bu doktrin, yeni toplumun acil ihtiyaçları için, yani çalışma ve barınma ihtiyacının seri biçimde karşılanması için strüktürel yöntemlerin rasyonalizasyonunu ve inşaatın standardizasyonunu temel alır.

Inşaat yöntemlerinin rasyonalizasyonu ve konut tiplerinin standardizasyonu, yeni toplum için her bireyin standartlaştırılmış mimari elemanlardan oluşan tanımlı miktarda hacimde sağlıklı bir gündelik hayata erişimini bilimsel normlara dayandırır. Mekanın malzeme ve renk karakterini oluşturan düzlemler olarak bilimselleştirilmiş bu mimari elemanlar, taban alanından yüksekliğe, pencere açıklıklarından mutfak başta olmak üzere mobilya boyutları ve yerleşimine değin sağlıklı bir yaşam için bir bireye gereken minimum mekansal standartları sağlamayı hedefler (Resim 5). Kapitalist endüstriyel üretimin kirli ve kalabalık kentlerindeki sağlıksız konutlara karşı modern mimarlığın güneş (ışık), hava, mekan ve yeşillik maksimizasyonuna dayanan hijyenik konut söylemi, komünal konut adına sosyalist konut kuramında da kurucu bir işleve sahiptir. Ginzburg'a göre, Avrupalı modern mimarların endüstrinin olanakları ve minimum barınma birimi (*existenzminimum*) ile yarattıkları yeni konut kültürü, sosyalist konut kültürü için bir miras oluştursa da yeni insanı özgürleştirmek ve onu "fabrikada verimli, gündelik hayatta keyifli" kılmak için konutun ne biçimde ve hangi sınırlarda onun çeşitli ihtiyaçlarına hizmet edeceği problemi sosyalistlerin görevidir.

Sonuç olarak, modern mimarlığın makineleşmeyi araçsallaştırdığı gibi, Sovyet rasyonalist ve konstrüktivist mimarlık kuramı ve pratiği de sosyalist kitle toplumuna dayanan yeni hayatın konut sorununu Taylorist endüstriyel

verimliliğe dayalı matematiksel hesaplarla konut üretimini makineleştirerek aşmayı öngörmüştür. Öyleyse başta sorulan soru ayındır: Sosyalist konut üretiminin, modern kapitalizmin endüstriyel üretim rejiminin sağladığı teknolojik olanaklarla kurduğu yaşamsal ilişki, komünal konutun toplumu özgürleştirmek adına oluşturduğu birikimi değersizleştirir mi? Yanıtı tarih göstermektedir: Modern kapitalizmin teknolojik birikimi ve gelişen seri inşaat teknikleri konut krizini çözememektedir. Kapitalizmin krizleri ile derinleşen ve pazarlama politikasıyla aşılamayan konut krizi, konutun *mortgage* kredileriyle insanı zincirleyen bireysel bir mülk değil, kolektif mülkiyet ile özgürleştirecek bir yaşam hakkı olduğuna işaret etmektedir.

■ *Sıla Karataş Başoğlu, Y. Mimar, İsviçre Federal Teknik Üniversitesi - EPFL Mimarlık ve Kent Enstitüsü.*

Notlar:

- 1 Selim Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, Thames and Hudson, Londra, 1987, s. 9.
- 2 *A.e.*, s. 15.
- 3 Komünal konut fikri Çarlık Rusya'sında şekillenmiştir. Bkz.: Joseph Bradley'den aktaran Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain: Stalinism as Civilization*, Berkeley, University of California Press, Los Angeles ve Londra, 1997, s. 158. Kırdan kente göçle beraber ortaya çıkan konut sorunu ve kiralık konut bloklarına olan talebin artışı ile kent merkezlerinde arazi değerinin yükselmesi, giderek daha az işçinin kiralık konut bloklarındaki oda kiralarnı karşılayabilmesine sebep olur. 19. yüzyıl Rus romanlarında, özellikle Dostoyevski'nin *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar*'ında çarpıcı biçimde tasvir edilen ve birden fazla ailenin ya da bekar işçinin birarada yaşadığı kiralık odaların sefaleti Rus proletaryasının ve lümpen proletaryasının barınma sorununu gösterir. Konut sorununa Ekim Devrimi'yle beraber getirilen mimari çözüm, 1920'ler modern mimarlığının Avrupa deneyiminde de karşılık bulunduğu üzere, komünal konut blokları olur.
- 4 Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, s. 13.
- 5 *A.e.*, s. 71.
- 6 *A.e.*, s. 69.
- 7 *A.e.*, s. 70.
- 8 *A.e.*, s. 106. Maria Tsantsanaoglou, "The Synthesis of Art and Architecture in the Russian Avant-Garde", *Building the Revolution: Soviet Art and Architecture 1915-1935* içinde, Royal Academy of Arts, Londra, 2011, s. 25.
- 9 Manfredo Tafuri, "Avant-garde et formalisme entre la NEP et le Premier Plan Quinquennal", *La Citta-L'Architettura*, der.: Jean Louis Cohen, Marco de Michelis ve Manfredo Tafuri, L'Equerre, Paris - Officina Edizioni, Roma, 1979, s. 44.
- 10 Nikolay Ladovski, devrimin ilk yıllarından itibaren yeni sanat ve mimarlık için güzel sanatlar ve mimarının entegrasyonu üzerine inşa edilen tüm devrimci kurumların içinde yer alır. 1919-20 arasında Zhivskulptakh, 1920-21'de Inkhuk, 1920-23'de Vkhutemas'ta Obmas ve 1923'ten itibaren ASNOVA bünyesinde örgütlenmiştir. Ladovski 1920-1930 arasında Vkhutemas'ta "Mekan" adlı tasarım stüdyosunu; 1927-30 arasında ise Psiko-Teknik Araştırma Laboratuvarı'nı yürütür. 1914 yılında Milano'daki Accademia di Belle Arti'den mezun olan Ginzburg 1922-1930 arasında Vkhutemas'ta mimarlık tarihi ve mimari kompozisyon teorisi dersleri verir. Yeni

- Mimarlık adına mimarlık dergilerinde birçok makale yayınlamıştır. OSA'nın kurucularındandır. Bkz: Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, s. 543-547, 564-584., Selim Khan-Magomedov, *Vkhutemas; Moscou 1920-1930*, vol. 1, Editions du Regard, Paris, 1990, s. 382, 354.
- 11 Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, s. 107.
- 12 *A.e.*, s. 543.
- 13 Nikolay Ladovski, "The Psycho-Technical Laboratory of Architecture", *The Avant-Garde: Russian Architecture in the Twenties*, der.: Andreas C. Papadakis, Academy Editions, Londra, 1991, s. 26.
- 14 Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, s. 108.
- 15 Kuramsal etkinliğinin yanında Sovyetler Sarayı gibi birçok mimari yarışmaya katılan Ladovski'nin, Moskova'da tarihli iki komünal konut yerleşkesi bilinmektedir. Tverskaya ve Sivtsev Vrazhek Pereulo caddelerinde yer alan 1928-30 ve 1932 tarihli bu yapılarla ilişkin ne yazık ki yeterli görsel kayıt yoktur; ancak GPS tabanlı çevrimiçi haritalardan bu yapıların sokak perspektiflerine ulaşılabilmektedir. 1929-30'da yeni endüstri kenti Kostino için 25.000 kişilik bir konut yerleşkesi tasarlar; modern planlama ve mimarlığın bölgeleme ilkesine dayanan ve endüstri, konut gibi kentsel işlevleri farklı bölgelere ayıran bu tasarım hayata geçirilemez. Bkz.: Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, s. 543.; Blazej Ciarkowski, "Designing Utopia. Avant-Garde architecture vs. processes of modernization", *Art Inquiry. Recherches sur les arts*, 2017, vol. 19, s. 332. Aynı zamanda 1925'te Moskova'da El Lissitzki ile beraber geliştirdiği, mekan verimliliğini sağlamak adına zikzak ve yıldız şemasına dayanan Ivanovo adlı bir konut projesi bulunmaktadır. Daha fazla bilgi için bkz.: "Nikolai Ladovsky": [<http://architectuul.com/architect/nikolai-ladovsky>] Erişim tarihi: 12.12.2019.
- 16 Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, s. 543.
- 17 *A.e.*, s. 545.
- 18 Khan-Magomedov, *Vkhutemas; Moscou 1920-1930*, s. 287.
- 19 Khan-Magomedov, *Pioneers of Soviet Architecture*, s. 107.
- 20 *A.e.*, s. 543-544.
- 21 *A.e.*, s. 545.
- 22 Le Corbusier, *Towards an Architecture*, Dover Publications, New York, 1986, s. 95, s. 107.
- 23 Rasyonelasyon ile beraber standardizasyon, aslında Taylorist endüstriyel üretimin mimarlık literatürüne dahil ettiği bir kavramdır. Üretim sürecinde referans alınacak bir norm/tip/model geliştirme olarak tanımlanan standardizasyon, bir endüstriyel üretim jargonu olarak ilkin 1904'te kullanılır. Daha fazla bilgi için bkz.: *Centre National de Ressources Textuelles et Lexiques, Trésor de la langue française informatisée*: [<https://www.cnrtl.fr/definition/standardisation>], [<http://atilf.atilf.fr>] Erişim tarihi: 07.12.2019.
- 24 Selim Khan-Magomedov, "Les nouveaux types dans l'habitat et les équipements", *La Citta-L'Architettura*, der.: Jean Louis Cohen & Marco de Michelis ve Manfredo Tafuri, L'Equerre Paris & Officina Edizioni, Roma, 1979, s. 236.; Moisei Ginzburg, *Dwelling*, Fontanka & Ginzburg Design Limited, Londra, 2017, s. 7.
- 25 Ginzburg, *Dwelling*, s. 7.
- 26 Catherine Cooke, *Russian Avant-garde: Theories of Art, Architecture and the City*, Academy Editions, Londra, 1995, s. 115.
- 27 Ginzburg anılınca akla ilk gelen Narkomfin (Sovnarkom RSFSR-SSCB Halk Komiserleri Konseyi İkinci Konutu), bu dönemin ürünüdür. Ginzburg, Narkomfin'i Konut Standardizasyonu Bölümü'nün konut tipleri üzerine kuramsal birikiminin "deneysel" projesi olarak anar. Bkz.: Selim Khan-Magomedov, "Les nouveaux types dans l'habitat et les équipements",

- s. 237; Ginzburg, *Dwelling*, s. 82-87.
- 28 1920'lerin sonlarında Sovyet teknokratları, ekonomistler ve mimarlar arasında sosyalist kent in nasıl olması gerektiğine ilişkin tartışmalar başlar. Bu tartışma, 1928 tarihli Birinci Beş Yıllık Plan'ın öngördüğü yoğun endüstrileşme ve endüstriyel kentlerin inşasına yönelik programla ivmelenir ve Nikolay Milyutin'in 1930 tarihli *Sotsgorod* adlı kitabıyla mekansal bir karşılık bulmaya başlar. Geleneksel merkezi kent modelini destekleyen ancak endüstrileşmeden kaynaklı kentsel sorunların azaltılması için kenti yüksek yoğunluklu sekmelere ayırmayı öneren *urbanistler* ve kır-kent gelişmesini çözmek üzere geleneksel kente alternatif olarak kırsalda düşük yoğunluklu lineer kentlerin inşasını savunan *disurbanistler* olarak tarif edilen iki uç, Moskova için açılan Yeşil Kent yarışmasına öneriler geliştirirler. Aynı zamanda Magnitogorsk başta olmak üzere yeni endüstriyel kentler için açılan yarışmalara öneriler geliştirir ve bu kentlerin inşasında görev alırlar. Milyutin'in lineer kent modeline dayanarak Magnitogorsk için endüstri ve konutu ulaşım hattı ekseninde paralel yerleşimler halinde düzenleyen Mikhail Okhitoviç ve Ginzburg disurbanisttir. Okhitoviç ve Ginzburg bu örnekte kent merkezlerindeki yüksek yoğunluklu konut bloklarının aksine, düşük yoğunluklu müstakil aile konutları fikrini benimser; konut tiplerinin standardizasyonu ve yapım tekniklerinin rasyonelasyonu gene RSFSR bünyesinde geliştirilir. Daha fazla bilgi için bkz.: Anatole Kopp, *Town and Revolution: Soviet Architecture and City Planning, 1917-1935*, Brazillier, New York, 1970. Stephen Kotkin, *Magnetic Mountain: Stalinism as Civilization*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Londra, 1997. Tatyana Budantseva, *Avant-garde Between East and West: Modern Architecture and Town-planning in the Urals 1920- 1930s*, Zjoeck Publishers, Delft, 2007.
- 29 Ginzburg'un Gosplan RSFSR'nin Sosyalist Konut Departmanı bünyesinde Magnitogorsk ve Zeleny Gorod kentleri için ürettikleri tip çalışmasını anlattığı bölümün başlığı "Sosyalist konutunun ilk defa ortaya konuşu"dur. Burada komünal konut tartışmasında "yeni sosyalist bireyin gelişimi için" onu hayvani bireyselliğinden ve küçük burjuva aileden kurtaracak kavranın unutulduğuna işaret eder ve sosyalist kentler için üretilen standart konut tiplerinin bu özgürleşmeyi yaratacağını savunur. Bkz.: Ginzburg, *Dwelling*, s. 148.
- 30 *A.e.*, s. 42.
- 31 Cooke, *Russian Avant-garde*, s. 109.
- 32 *A.e.*, s. 110.
- 33 Ginzburg, *Dwelling*, s. 88-97.
- 34 *A.e.*, s. 44.